

Fig. 1. Kirken set fra syd. NE fot. 1979. - *The church seen from south.*

ORMSLEV KIRKE

NING HERRED

Kirken tilhørte Århus bispestol, da biskop Jens Iversen Lange 24. juli 1477¹ erhvervede den som privatperson og skænkede den til det såkaldte Jerusalems vikarie ved Vor Frue alter i domkirken (jfr. s. 77), som han oprettede ved samme lejlighed. Ifølge indstiftelsesbrevet skulle vikaren (alterpræsten) også betjene Ormslev sogn. Efter at den sidste indehaver af vikariatet, domkirkens sognepræst Terkel Abildgaard, var død 1557 (jfr. mindetavle i domkirken s. 674f.) blev godset tilbageleveret Jens Iversens arving, Erik Skram,² mens kirken overgik til kongelig eje.³ I tiden mellem 1661⁴ og 1675⁵ overdrog kongen kirken til Mogens Friis, der indlemmede den i grevskabet Frijsenborg.⁶ Kirken forblev under grevskabet (jfr. tårn) indtil den ved en auktion 9. juni 1802⁷ solgtes til Jens Knudsen i Tåstrup, der 26. august 1805⁸ afstod den til sognets tiendeydere (jfr. klokke). Kirken overgik til selveje 1. april 1956.

Kirken var i middelalderen som næsten alle de øv-

rige kirker i Ning herred⁹ underlagt ærkedegnens tilsyn (jfr. s. 1367). Han visiterede kirken, havde godset i forsvar og reviderede regnskaberne og modtog som vederlag en afgift, »provstegæsteri«, af sognet. Ærkedegnens tilsyn fortsatte også, efter at kirken 1477¹ blev »inkorporeret« i Jerusalems vikarie og bestod indtil domkapitlets nedlæggelse 1666. Kongen overdrog 24. oktober 1666¹⁰ provstegæsteriet af kirken og af syv andre kirker¹¹ til Axel Sehested, hvorefter afgifterne forblev på private hænder. - Om de middelalderlige afgifter til biskoppen: kirkehavre og kirkelam, se under Viby (s. 2130).

Efter reformationen bestemtes det i »klemmebrevet« 1555,¹² at kirken skulle »lægges til« Kolt kirke, når Terkel Abildgaard var død. Dette skete som nævnt 1557, og allerede 1559 nævnes Mikkel Rasmussen som sognepræst i Ormslev og det følgende år som sognepræst i Kolt,¹³ hvorfor det er muligt, at Ormslev fra første færd har været hovedsogn med

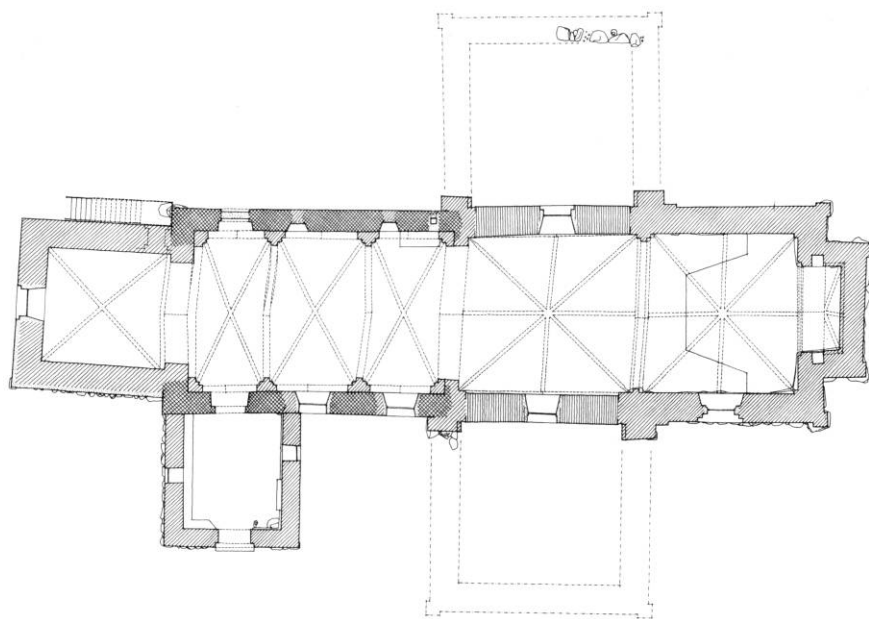
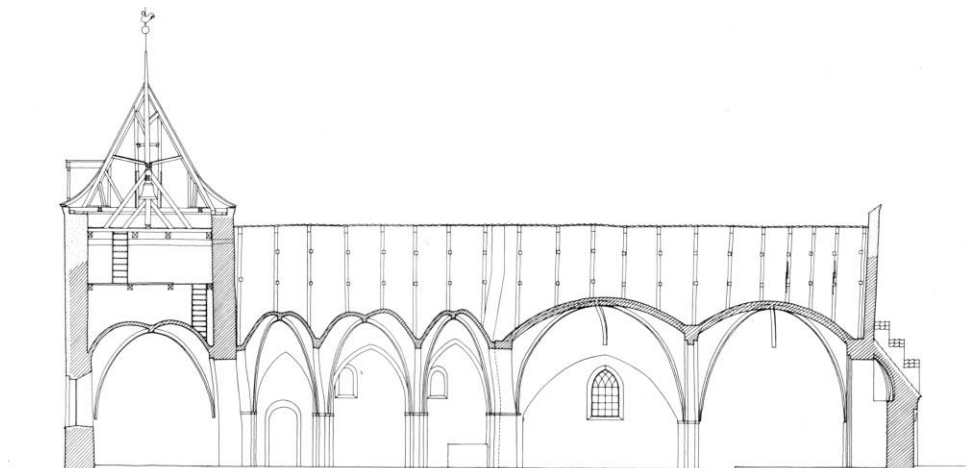

Fig. 2. Længdesnit 1:300, målt og tegnet af Kristian Agger, Ernst Kallesøe og O. Østergård, Arkitektskolen i Århus 1970-71. - *Longitudinal section 1:300.*

Fig. 3. Plan 1:300, målt og tegnet af K. Agger m.fl., Arkitektskolen i Århus 1970-71. - *Ground-plan 1:300.*

Kolt som anneks. - Ifølge herredsbogen 1661³ boede Mikkel Rasmussen en tid i et gadehus, kaldet »Kapellet«, ved indkørslen til kirkegården (se denne); o. 1627¹⁴ huskede man endnu, at hr. Mikkels heste var opstaldet i nordre korsarm (se denne).

Under restaureringen 1958 fandtes i gulvet foran alteret 11 mønter,¹⁵ hvoraf den ældste var slået under Frederik I, 1524.

Ifølge Danske Atlas¹⁶ fandtes der nær byen en hel-

ligkilde, Vor Frue kilde, hvor krøblinge Frue aften (antagelig Vor Frue i høst, 8. sept.) blev helbredt af vandet.

Kirken ligger på en højning midt i landsbyen, syd for landsbygaden og nord for præstegårdslunden med præsteboligen.

Kirkegården har kun bevaret sine gamle græn-

ser mod syd og sydøst, mens den er udvidet til de øvrige sider: 1868 mod nord, frem til gaden, på fattighusets grund (se ndf.) og 1910 mod vest langs præstegårdens tilkørselsvej.¹⁷ Indtil 1981 stødte kirkegårdens nordøstre hjørne direkte op til »Buggesgård«, kun adskilt fra den ved et raftehegn. Efter nedrivningen af gårdens bindingsværkslænger er den vestre del af gårdspladsen lagt til kirkegården, den øvrige del er indrettet til parkeringsplads.

Kirkegården hegnes overalt af markstensdiger, der er flyttet i takt med udvidelserne. Det søndre dige ligger lavt og tjener til at fastholde kirkegårdens terræn; et nyt dige omkring det inddragede areal i nordøst er etableret 1982. Hovedindgangen mod landsbygaden, en køreport med ganglåde, lukkes af jerngitre, ophængt mellem tre svære, cementafdækkede piler. I syd er der en lille låge til præstens brug. 1855¹⁸ var tport og låge af træ.

Kirkegårdens areal beregnedes 1862¹⁷ til 3837 kvadratalen (ca. 1500 m²), og den var da beplantet med store elmetræer i skellet. Ifølge synet 1675 var »kirkegårdsmuren« bygfældig, især i vestre side, der var sat af kamp og kalk.⁵

Et teglhængt og hvidkalket *ligkapel* sydvest

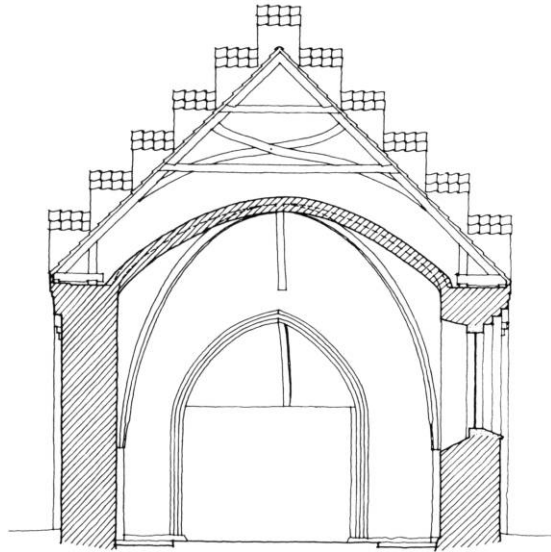

Fig. 4. Tværnsnit gennem langhuskorets østre fag set mod øst, 1:150. Målt og tegnet af Kristian Agger, Ernst Kallesøe og O. Østergård, Arkitektskolen i Århus. - Cross-section of chancel 1:150.

for tårnet har efter 1920'rne afløst et tåkappel, opført 1893 efter tegning af arkitekt Vilhelm Ahlmann.²⁶

Et tgadehus¹⁹ foran kirkegårdens gamle indgang (sml. fig. 34) kaldtes ifølge herredsbogen

Fig. 5. Kirken set fra nord. NE fot. 1979. - The church seen from north.

Fig. 6. Langhuskorets østgavl med sakristi (s. 2157).
NJP fot. 1982. - *East gable of chancel with sacristy.*

1661 for »kapellet« og skulle oprindelig være opsat af sognepræsten Mikkell Rasmussen (1559ff., se historik), der boede her, mens den afbrændte præstegård blev genopbygget. Huset, der havde kålhøve på kirkegården, tjente i 1700'rne som *tskole* og degnebolig (fundats af 12. april 1728), men var ved inddragelsen i kirkegården 1868 reduceret til et *tfattighus*.¹⁷

Af en proces 1743-45 mellem kirkeejeren, greve Christian Friis og Constantin Charisius, Constantinsborg, fremgår det, at pladsen foran kirkegården var menighedens samlingssted inden gudstjenesten, hvor man efterlod heste og vogne. I »landmilitens tid« brugtes pladsen til eksercits, og der var opstillet en træhest.¹⁹

Den anselige kirke fremtræder nu som et langhus, hvis vestre del udgøres af den romanske kirkes skib. En omfattende udvidelse o.

1500 gav bygningen karakter af en korskirke, idet der opførtes et langhuskor med to *tkors*-arme, nedtaget i 1600'rne. Til langhuskoret slutter sig et lille, samtidigt sakristi. I senmiddelalderen og formentlig før udvidelsen er der tilføjet et våbenhus ved skibets sydside og i 1500'rne et tårn i vest. Orienteringen afviger nogle grader mod nord.

Skibet, hvoraf kun de to langmure samt den gennembrudte vestgavl er bevaret, viser, at den romanske kirke havde ret beskedne dimensioner. Det er udvendigt ca. 8 m bredt, svarende til 28 fod, og har tynde mure, ca. 85 cm tykke, svarende til 3 fod. Materialerne er så godt som udelukkende *frådsten*; i taggavlen, hvoraf kun spidsen mangler, er der dog anvendt *rå* og *kløvet kamp* i et bælte over murkronen. I skibets tagrum ses det, at væggene oprindelig stod med udglattede, kvaderridsede fuger; i det sydøstre hjørne er der bevaret enkelte partier med glittet puds. Ved våbenhusets opførelse var ydermuren dækket af et groft lag puds og hvidtet.

Døre og vinduer. Af de to rundbuede døre har den tilmurede norddør bevaret sin oprindelige udformning, mens syddøren, der stadig er i brug, er udvidet i siderne. I norddøren er der huller til en indvendig tværbom; syddørens vestre karm er forhugget, for at dørfløjen kan lukkes helt op (sml. Kolt, s. 2178).

Skibet har formodentlig haft to vinduer i hver langside. De to nordre fremtræder nu som indvendige blændinger (sml. fig. 2); de er rimeligvis først tilmuret efter hvælvslagningen.

Ændringer og tilføjelser. Inden kirkens udvidelse var der slået hvælv i skibet. De tre noget uregelmæssige *krydshvælv* er i egnens vanlige, sengotiske udformning, hvilende på falsede hjørne- og vægpiller med enkle kragled i vederlagshøjde. Skjoldbuerne er spidse, gjordbuerne næsten runde; det fornemmes, at den østre bue har sluttet sig til den nedrevne triumfvæg. Modsat langhuskorets hvælv er ribberne overalt af halve sten, også i kappefligene.

Det sengotiske *våbenhus* (fig. 7) foran skibets syddør er opført af munkesten i munkeforbandt. Den ommurede dør sidder i et spidsbuet

spejl og to små lysåbninger ovenover i tilsvarende felter. Flankemurenes to spidsbuede vinduer er omdannet o. 1862¹⁷ ved indsættelsen af støbejernsrammer. Gavlen må fra begyndelsen have været smykket af kamtakker. De nuværende ni brynede takker er muret o. 1913¹⁷ med korgavlens som forbillede; gavlen stod da med enkle, murede kamme. Indvendig dækkes rummet af et gråmalet træloft, der tidligere lå noget lavere. Der er en muret *vægbank* i vest og spor efter en tilsvarende i øst.

Ved *udvidelsen* o. 1500, der gav kirken korsform, nedbrød man det romanske kor og opførte et langhuskor af samme bredde som skibet og med senere nedbrudte korsarme, eller sidekapeller, i syd og nord. Det kan ikke afgøres, om ombygningen ligesom de store udvidelser ved valfartskirkerne i Rye (Tyrsting hrd.), Karup (Viborg amt) og Vorbasse (Ribe amt) skyldes indtægter i forbindelse med valfart til en nærliggende kilde (jfr. historik). Andre senmiddelalderlige »korskirker« er som oftest opstået ved en gradvis tilbygning til den eksisterende kirke (sml. DK. Sorø, s. 1225).

Langhuskoret, der består af to hvælvede fag med et lille sakristi ved gavlen, er opført af

Fig. 8. Langhuskorets sydfacade (s. 2157). Hude fot. 1908. - *South facade of chancel.*

rødbrændte munkesten, muret i regelmæssigt munkeskifte med skarprtryggede fuger. Facaderne (fig. 8), der endnu o. 1900 stod med tre lag åbne bomhuller, smykkes af hjørnelisener og en fladbuet frise af kantstillede mursten, hvilende på aftrappede konsoller (en affaset binder over to kantstillede sten). Murkronen afsluttes med en todelt falsgesims. Gavlen (fig. 6) prydes af to cirkelblændinger og krones af 11 brynede kamtakker, fornyet 1907;¹⁸ gavlen var da ommuret med små sten. Det østre fag far lys gennem et stort, rundbuet og udvendig falset *vindue* (fig. 8) i syd, kun lidt ændret o. 1863¹⁷ ved indsættelsen af en spidsbuet støbejernsramme. Vinduets overside indgår i sydfacadens fladbuede frise.

Sakristiet (fig. 6) bag alteret er en ejendommeligt, lille halvtagsbygning, der nærmest har funktion som en apsis. Østmuren har lisener og frise som koret, og halvgavlene i syd og nord smykkes hver af en cirkelblænding og et mangekantet, udsparet felt.

Indre. Sakristiet åbner sig mod koret med en elegant spidsbue, falset og affaset, og dækkes af

Fig. 7. Våbenhus (s. 2156). NE fot. 1979. - *Porch.*

Fig. 9. Sandstenstavle 1734 med spejlmonogram »CGF« for kirkeejeren Christian greve Friis (s. 2159). - Sandstone tablet with back:to:back monogram »CGF« to the patron Count Christian Friis.

et lille *ribbehvælv*, hvilende på den lave murkro-
ne. I siderne er der fladbuede *gemmenicher*, 72
cm høje.

Langhuskorets to ottedelte *ribbehvælv* (fig.
11) hviler i væggene samt på en svagt spid-
sende, falset gjordbue og en bred bue mod ski-

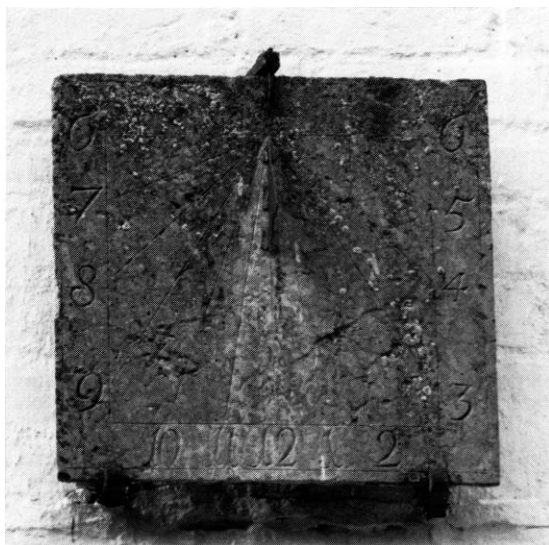

Fig. 10. Solur, fra 1700'rne, i våbenhusgavlen (s. 2160). - NE fot. 1979. - Sun-dial from the 18th century in the porch gable.

bet, på den nedbrudte triumfmurs plads. Halv-
stensribberne, der nedadtil spidser til med
kvarte sten, udspringer fra spinkle halvstens-
piller.

Af de to hvælvede *†korsarme*, i 1600'rne²⁰ be-
tegnet som »korskirken«, ses nu kun de brede,
tilmurede arkader, der forbandt kapellerne med
kirken, samt rester af de fire afbrudte mure, der
tjener som teglhængte støttepiller. At dømme
efter disse har korsarmene været smykket med
lisener, svarende til korets. Fundamentrester
fra den nordre gavl giver en ide om sidebyg-
ningernes udstrækning.

Tværarmene må i katolsk tid have fungeret
som sidekapeller med alterstiftelser. Efter re-
formationen lukkedes den nordre (måske også
den søndre) af fra kirken og overgik til verdslig
brug. Mænd fra sognet bevidnede 1627-29¹⁴
ved Viborg landsting, at »korskirken« i mange
år havde »været brugt til hø og halm«, og en
gammel mand huskede, at sognepræsten, hr.
Mikkels heste i sin tid havde stået i korskirken
(sml. historik). Retssagen skyldtes en strid om
det betimelige i at bevare tværskibet samt om
ansvaret for nedtagelsen af tømmeret over nor-
dre korsarm. Efter en henvendelse fra sogne-
mændene pålagde kongen i et brev af 18. febru-
ar 1634²¹ lensmand og biskop at give tilladelse
til nedbrydningen af »udbygningerne«, hvis
det kunne være til gavn for kirken og der uden
dem var »plads til folket og til at forrette guds-
tjenesten.« - Det er muligt, at nordre korsarm
er nedbrudt ved denne lejlighed; den søndre
stod her endnu o. 1675,⁵ da muren betegnedes
som brøstfældig.

Det lave, omdannede *tårn* ved skibets vest-
ende er muret af munkesten i blokskifte (et
skifte løbere over et skifte bindere) og rimelig-
vis opført i 1500'rne. Østmuren hviler på ski-
bets gavl og er som de øvrige indvendig af
marksten; syd- og vestfacaden er stærkt skal-
muret. Tårnrummet, der forbindes med kirken
ved en spidsbuet arkade, dækkes af et samtidig
krydshvælv, hvilende i væggene og på en rund
skjoldbue mod skibet. Et stort, rundbuet vin-
due i vest er udvendig falset og noget omdan-
net ved indsættelsen af en støbejernsramme.

Fig. 11. Langhuskorets østre hvælv (s. 2158) med kalkmalet dekoration fra o. 1500 (s. 2161). - East vault of chancel decorated with wall-painting from c. 1500.

Der er adgang til de øvre stokværk ad en tømret *fritrappe* ved nordmuren, som leder op til en fladbuget, ind- og udvendig falset dør med slidspor efter (klokke)reb.

Tårnet, der (nu) er uden glamhuller, er om-muret og gjort lavere 1734 og 1825. Ifølge Pontoppidans Danske Atlas havde kirken 1768¹⁶ »et højt tårn og spir, tækket med egespån«, som var bekostet af grev Friis 1734. En *sandstenstavle* (fig. 9) med kirkeejerens spejlmonogram »CGF« for Christian Greve Friis under grevekronen og over »Anno 1734«, øverst i vestmuren (sml. Lyngå, s. 1772) må være opsat i forbindelse med denne ombygning.

Beboerne søgte 1818 og 1822²² kancelliet om tilladelse til at afkorte spiret. Ombygningen 1825²³ foregik under ledelse af møllebygger og tømrmester Peder Hveisel og gav tårnet dets

nuværende udseende, antagelig inspireret af Viby kirke (s. 2133): et lavt, blytækket pyramidespir med kviste i syd, vest og nord over en svær, profileret gesims.

Af det ældre *tagværk* er kun langhusets fem østre fag bevaret. De har dobbelt lag hanebånd og er nummereret på østsiden fra øst mod vest med firpas i nord og stregnumre i syd. Andet og fjerde fag er forstærket med svejede krydsbånd (jfr. fig. 4), der kan have båret en *†tagrytter*(?) over koret. I det øvrige, nyere fyrretømmer indgår ældre egespær som hanebånd.

Vedligeholdelse og istandsættelser. Kirken betegnede ved greve Mogens Friis' død 1675⁵ som meget bygfældig: tømmeret var råddent, fordi det regnede gennem blytaget, og murene adskillige steder brøstfældige, »især på den søndre korskirke«. 1700²⁴ meldtes kirken i god

Fig. 12. Indre, set mod vest. NE fot. 1979. - *Interior looking west.*

stand, formodentlig fordi man i mellemtiden havde nedrevet tværskibet og dermed lettet vedligeholdelsen.

Tagene, der tidligere var dækket med bly,²⁵ har siden o. 1860¹⁷ overalt været tækket med tegl, bortset fra tårnet. Langhusets tag, der sidst er fornyet med vingetegl 1973, har et betydeligt udhæng over skibet, så tagfladerne ligger i samme plan.

Kirkens seks spidsbuede støbejernsvinduer er indsat i årene efter 1859.²⁶ De fire vinduer i syd havde indtil da blyindfattede ruder og jernsprosser. I skibets to rundbuede vinduer, fra 15-1600'rne, er falsene delvis ødelagt ved indsættelsen af de moderne rammer.

Kirken står i dag hvidkalket ude og inde og med sortmalede jernankre på tårnet og i korgavlen. Den præges indvendig af en lempelig restaurering 1958²⁷ (arkitekt H. P. Nielsen, Od-

der), hvorunder vægge og hvælv blev istandsat og gulvene belagt med gule, kvadratiske fliser. De ældre fliser, af cement, var lagt o. 1900.¹⁸ Dele af gulvet var endnu 1843-44¹⁸ dækket med piksten, der udskiftedes med fliser.

Varme. En kakkellovn, opstillet 1893 bag alteret, afløstes o. 1904¹⁸ af en ny ovn. En kalorifer fra mellemkrigstiden blev 1964 erstattet af et luftvarmeanlæg med kedelrum i kælderen under ligkapellet.

Soluret (fig. 10) i våbenhusgavlen er fra 1700'rne og består af en kvadratisk skive af sandsten med indhuggede arabertal.

Den høje *vindfløj* over tårnspiret er formentlig opsat 1734 (sml. tårn). Den består af en vejrhane over en kugle, tidligere afsluttet med et kors. »Fløjstangen« blæste ned 1763²⁸ og igen 1790,²⁴ da forvalteren på Frijsenborg lovede at lade den reparere.

Fig. 13. Indre af koret 1908. Hude fot. 1908. - *Interior of the chancel 1908.*

KALKMALERIER

Ved hovedistandsættelsen 1958 fremkom i kirken østende spor af kalkmalede dekorationer fra forskellige perioder. Fragmenter af romansk ornamentik samt en baldakinmaling fra 1700'rne blev atter overkalket, hvorimod hvælvdekorationer fra o. 1500, af egnens vanlige, enkle type,²⁹ blev afdækket og herefter restaureret af Harald Borre.

I *langhusets* østligste fag (fig. 11) og i *sakristiet* er de retkantede ribber dekoreret med sparrer på alle tre sider og udført i farverne rødbrunt og gråsort, der i øvrigt vekselvis går igen i alle dekorationerne. På hvælvkapperne ledsages ribberne af de sædvanlige krydsende rundbuer med prikker over buespidserne. I østfaget ses en stor toproset, hvis forskellige »lag« er markeret ved koncentriske cirkelslag. I hvælvtop-

punktet en seksbladsroset omgivet af siksakbort, dernæst hjerteformede, tofarvede blade, der skyder spinkle skud med dobbelte sideblade og lancetformet endeblad ud gennem det ydre »lag«. I østkappens søndre svikkel er malet en passerroset, 80 cm i tv.m., indrammet af siksakbort, og for hver ende af den nord-sydgående ribbe er på væggen malet henholdsvis en indrammet seksbladsroset og en ottebladet uden ramme. Omkring de tre spygatter er stregindramninger, den ene skydende bladstængel, den anden med et fragment, vistnok af et narrehoved.

Et samtidigt indvielseskors findes på østvæggen ca. 20 cm øst for sakristibuen og ca. 2 m over nuværende gulv.

På *sakristiets* nord- og østvæg ses løsrevne bogstaver og ord, muligvis fra 1600'rne. Med sort er tegnet versalerne »P« og sammenskrævet

Fig. 14. Altertavle o. 1590, med malerier fra 1719. Træcrucifikset fra o. 1957 (s. 2163). NE fot. 1979.
Altarpiece c. 1590, with paintings from 1719. The wooden crucifix from c. 1957.

»RH« samt rimeligvis et navn »L..borg« (?).

†Kalkmalerier. 1) Små fragmenter af romanske dekorationer blev fundet i de to romanske vinduer i skibets nordvæg. Det var firblade indskrevet i ringe på rødbrun bund og indrammet af kantstriber i rødbrunt og okker.

2) Fra 1700'rne stammer en baldakinmaling, der har dækket korets østvæg og noget af østkappen, bag altertavlen. Den omfangsrige bal-

dakin, der var mørkegrå på forsiden og foret med rødt, havde klunker og bræmmer i gult. Det eneste, nogenlunde velbevarede parti var baldakinernes øverste søndre hjørne med tilhørende opbinding. Herpå et mønster(?) af ansigtsformede masker, optrukket med sort og tilsat lysgrå højlys. Dette kalkmalerilag fjernes for at give plads for den underliggende, sengotiske dekoration (se ovenfor).

INVENTAR

Oversigt. Den romanske døbefont er som vanligt det eneste, der er tilbage af det middelalderlige inventar. Altertavlen fra o. 1590, svarende til nabokirkerne Framlevs og Kolts, har 1719 faet malerier i alle felterne. Prædikestolen fra o. 1640 er beslægtet med stole i bl.a. Tulstrup og Blegind. 1665 har kirken bekostet omlavningen af et ældre altersæt, det øvrige alter- og dåbstillbehør er skænket af sogneboere, dåbsfadet 1686, oblatæskan (fra o. 1700) 1772 og alterstagerne 1714 af degnen. Ejeren til Constantinsborg har o. 1700 opført et herskabspulpitur ved skibets nordside, der blev nedrevet 1863. 1822 har sogneboerne ladet støbe klokken ved P. Meilstrup, Randers.

Alterbordet består af et enkelt fyrretræspanel, fra første halvdel af 1600'erne, muligvis stammende fra t-stoleværk. Forsiden har tre øvre smalfelter og tre nedre, rektangulære storfelter i profilrammer, nordsiden 2x2 fyldinger, hvis tværrammestykker sidder lavere end forsidens; sydpanelet er tilføjet ved restaureringen 1957. Tidligere gråmalet, med gulgrå farve på profilerne, muligvis 1887. 1957 nymalet, gråsort i fyldingerne, mørkebrunt på rammeværk og rødt og grågult på profiler.

†*Alterklæder.* 1714²⁴ omtales et nyt, rødt fløjlsklæde stafferet med smalle guldsnore; 1829 var klædet forrådnat.³⁰ 1862 var alteret beklædt med silkefløj.¹⁷

Altertavlen (fig. 14-17), fra o. 1590, af fyr, er af baldakintype svarende til og antagelig fra samme værksted som bl.a. Framlevs (s. 2046) og Kolts (s. 2184) og med staffing og malerier fra 1719, der måske har dækket en staffing fra 1619. Restaureret 1957-58 af Georg N. Kristiansen; et romaniserende egetræskrucifiks, skåret af Lucien Hecklen, er samtidig opstillet på fodstykket foran midtfeltet.

Tavlen hviler på et predellalignende fodstykke med tre ramme fyldinger og gotiserende, udsavede sidestykker; en lille, rundbuet åbning findes i hver kortende. Storstykket er ved (kanelerede) pilastre på høje postamenter tredelt i et bredere midtfag og to smallere, arkadesmykkede sidefag med skårne rosetter i sviklerne. Frisen er firdelt ved smalfyldningsfremspring; i

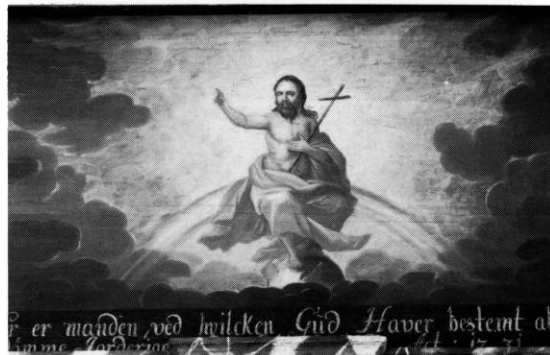
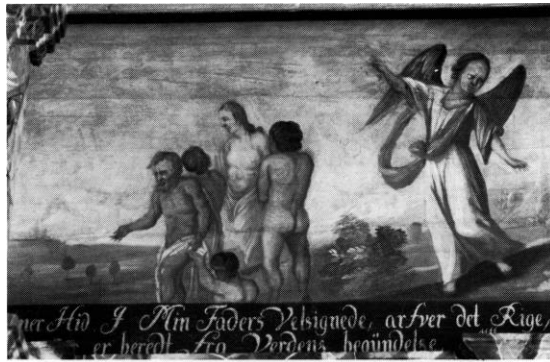

Fig. 15-17. Dommedagsmalerier fra 1719 på altertavlens baldakin (jfr. fig. 14) (s. 2165). NE fot. 1979. - *Paintings of Judgment Day from 1719 on altarpiece canopy.*

felterne er plader med forsænkede profilyldinger. Den tredelte baldakin støttes ved predellans forside (soklerne dog ragende lidt ud over kanten) af flade stolper med foranstillede pilastre svarende til storstykkets og med samme joniserende kapitæler og postamenter med smalfyldinger. Over baldakingesimsen kronede af et højt postament med drejet topkugle. Topstykket er todelt ved tilsvarende pilastre og afsluttet af en trekantgavl, der ved foden og

Fig. 18. Sygekalk af messing, o. 1750 (s. 2166). NE fot. 1979. - *Chalice for the sick in brass, c. 1750.*

foroven har topkugler som de førnævnte (tre fornyet).

I forbindelse med stafferingen 1719 (jfr. nedenfor) har man drejet alle pilastre, så deres tidligere forsider med kannelurer nu vender indad mod stolpen, antagelig for at skabe en bedre malegrund.

Tavlens ældste staffering, måske fra 1619 (årstal på frisen) bestod, over en tynd kridtgrund, af en rødbrun farve på de store pilastre, guld og sølv på arkadernes lisener, med rødt i kannelurerne, på rammeværket mønjerødt og en del guld samt svage rester af gylden skrift på sort bund i sidefelterne.

1957f. afdækkedes og istandsattes en staffering med malerier fra 1719,³¹ tilsyneladende svarende til faltetavlemalerier i Kolt (s. 2185). De bevarede malerier er udført på træet, hvori midtfeltets og de to topfelters malerier har været malet på lærred og påsømmet træplader; 1887 har midtfeltet faet et nyt lærredsmaleri (jfr. nedenfor), der atter 1957 har måttet vige for en bemalet træplade. Tilsvarende plader er opsat i topfelterne.

Den velbevarede staffering fra 1719 består af en marmorering: grøngrå på rammeværk og

pilastre, brunrød-grå i felter, forgyldning på enkelte lister samt sølv og lidt rødt på topspir og kapitæler. Indskrifterne står med gylden kursiv på sort bund, i alle malerifelterne er nederst skrevet en forklaring på det gengivne motiv. I fodstykkets felter, fra nord: 1) »Men vi See dend Som noget lidet var fornædret under Englene, Jesum For dødens lideisis Skuld Kronit med Ære og hæder, paa det hand Skulde af Guds naade Smage døden For alle. Ebr. 2. v. 9.« 2) »Jeg vil icke at i Skulle Have Sam Fund med Dieflene. I Kund icke Dricke Herrens Kalck og Dieflens Kalck. I Kunde icke Være deelagtige i Herrens bord og Dieflens bord. 1. Cor: 10.20.21.« 3) »Visseligen bar hand vore Siugdomme, og toog vor pine paa Sig, men vi agtede hannem For dend Som var plaget, Som var Slagen af Gud og fornædret, men hand er Saar-giort For vore ofvertrædelser, er Knuset For vore misgieninger(!), Straffen ligger paa hannem, paa det at vi skulle have Fred, og vi hafve Faaet lægdom ved Hans Saar. Esa: 53. v.« På predellaens endestykker, mod nord: »Ingen tager Sig Self dend Ære, men dend Som er Kaldet af Gud ligesom og Aaron. Ebr: 5. v. 4.« Mod syd: »Prædich ordet, holt ved i tie de og utide. Straf, Schield, For man med ald Langmodighed, og Lærdom. 2. Tim. 4. v. 2.«

I storstykkets sidefelter under arkaderne er på rødbrun baggrund og på brungrønt jordsmon malet stående personer, der kaster skyg-

Fig. 19. Oblatæske o. 1700, skænket 1772 (s. 2166). NE fot. 1979. - *Wafer box c. 1700, donated 1772.*

ge. Mod nord: »Christus trøster af Sion«, malet i bue over en hvid - og rødklædt Kristus, der med stråleglorie om det brune hår står med udbredte arme bagved to brændende lys på høje metalstager. I bundfeltet: »Sa elshte(!) Gud Verden, at Hand gaf Sin Enbaarne ...Ioh. 3.16 item Actor 4. 11.12 et Acto. 10.43.« Mod syd: »Moses Truer af Sinai«, over Moses der i rødbrun dragt med rød kappe står med lovens tavler i armen. Nedenunder: »Forbandet Være dem, Som icke holder alle ordene i Denne lov ...5. Mos. B: 27.26.«

I baldakinens tre felter er malet scener fra dommedag. I midten (fig. 16) sidder Kristus som verdensdommer, velsignende og med kors, i rød kappe, på en grøn regnbue og med fødderne på en blå jordklode; baggrunden rødlig, til siderne mørkebrune og grå skyformationer. Teksten herunder er: »Her er manden, ved hvilken Gud Haver bestemt at dømme Jorderige med Retferdighed, Act: 17.31.« Nord herfor (fig. 15): De dødes opstandelse. Nøgne sjæle i et paradisisk landskab med en hvidklædt engel i forgrunden; rødlig baggrund, der toner over i blåt. Teksten: »Kommer Hid I Min Faders Velsignede, arfver det Rige, Som eder er beredt Fra Verdens begyndelse. Mth. 25.34.« - Mod syd helvede (fig. 17). Brune djævlæ slæber de dømte ned i helvedes flammer; baggrunden rød med brunsort røg. »Gaar bort Fra mig, I forbandede, I den Ævige Ild, Som er beredt Dieflen Og Hans Engle. Mth: 25. 5 v.« Også frisens sidefelter har tekster, der refererer til disse to scener, mod nord: »Dersom du Troer Christi Nedfarelse til helvede.« Mod syd: »All Maa og Kand du og troe, at der er helvede til.« I frisens to småfelter er genopmalet en indskrift fra restaureringen 1887: »Erigeret 1619. Renoveret 1719«, årstal som antagelig er fundet ved denne lejlighed. - I trekantgavlen er malet Opstandelsen, Kristus med rød kappe og fane, i lysbrømme; i forgrunden en engel og forskræmte soldater, af den ene ses blot benene.

I topfeltet er malet nye versalindskrifter, »Naar I faar ophøiet menneskesønner« etc. - I storstykkets midtfelt er 1957f. på rødbrun bund malet stiliserede, grå og mørkerøde kors

Fig. 20. Alterkalk fra 1500'rne, omarbejdet 1665 (s. 2165). NE fot. 1979. - *Chalice from the 16th century altered 1665.*

som baggrund for den nyskårne Kristusfigur.

1887¹⁷ blev altertavlen istandsat af P. A. Lyders, Århus,³² der til midtfeltet udførte et *male-ri*, der nu er ophængt bag tavlen. Det er en ret skitse-mæssig fremstilling af Nadveren, udført på lærred. På sidefelternes træplader blev i guld på mørkebrunt malet sløjfeophængte symboler for Tro og Håb: kors og bog, anker og lovens tavler, svarende til tidligere dekorationer på tavlerne i bl.a. Framlev (s. 2046) og Hjortshøj (Randers amt). De øvrige felter fik nye indskrifter, i topfeltet maledes Gud øje i trekant og i topfelterne gyldne englehoveder, mens baldakinfelterne fik en slags skymaling (jfr. fig. 13).

Altersølv. Alterkalk (fig. 20), ifølge indskrift bekostet 1665, men antagelig forarbejdet af ældre dele fra 1500'ernes første halvdel. Den er 19 cm høj og står på en ottetunget fodplade og fod med vandret rillet standkant. Fodens flade overside er midtpå drevet stejlt pyramidalsk op

Fig. 21. Dåbsfad af messing, skænket 1686 (s. 2167). NE fot. 1979. - Baptismal dish of brass, donated 1686.

mod det ottekantede skaft, der har små, vandrette profilstave ved overgangen til de enkelte led. Knoppen, der på over- og undersiden er prydet med smalle bladtunger, har otte fremspringende rudebosser med graverede versaler på skraveret bund: »Iesvschr«. Stort, glat bæger antagelig fra 1665. På fodens overside løber langs kanten et bånd med en graveret versalindskrift: »Anno 1.6.6.5 hafver Ormslef kirche bekostet sig denne kalch oc disk Christo til ære.« På fodpladen mestermærke for Århusguldsmiden Bartholomæus Jacobsen Stur (Bøje, II, 1982, 5848). Kalken er 1970 istandsat og lueforgylt af Helga og Bent Exner.

Dysken, fra o. 1830, 14,9 cm i tv., er flad og glat, blot med et indvielseskors graveret på randen. Under bunden er to gange stemplet for Joh. Wilh. Bøttger, Århus (Bøje II, 1982, nr. 6028).

†*Kalk* og †*disk* af sølv, omtalt 1650 som bortstjålet.³³

Oblatæske (fig. 19), o. 1700, skænket 1772. Lille, cylinderformet dåse, 10,2 cm i tv. og 4 cm høj, med glatte sider og låg med profileret kant. På lågets overside er graveret de formentlig oprindelige ejerinitialer »IIM« og »MCB«, omsluttet af bladkrans. Langs randen er indprykket den senere giverindskrift, med skrive-

skrift: »Givet til Ormsløv Kirke Ø. N. 1772.«

Vinskummeske. 1915, med Københavns bymærke. *Vinøse*, 1970, udført af Helga og Bent Exner, Kolding.

†*Alterkande* af porcelæn, købt 1844 hos købmand Bursche i Århus.²⁶

Berettelsessæt. 1) (Fig. 18), o. 1750, af messing, *kalken*, 12 cm høj, har rund fod med øvre vulst og skaft af indknebne led på hver side af stor, næsten kugleformet knop; lille, glat bæger. Tilhørende *disk*, 9 cm i tv., flad og glat med 1,2 cm bred rand.

2) O. 1862, af sølv, anskaffet sammen med annekskirken Kolt.¹⁷ Den 10 cm høje *kalk* har rund, profileret fod, skaft bestående af konisk og indknebet led; lille knop og højt bæger med profileret mundingsrand. Foden lukkes på undersiden ved hjælp af den glatte *disk*, 6 cm i tv., hvorved der samtidigt fremkommer et oblatgemme.

Alterstager (fig. 22), af messingblik, skænket 1714. De 51-53 cm høje, prydelige stager står på en rund, profileret fod med ombøjede rand, 28,5 cm i tv. På oversiden er indprykket giverindskriften med skriveskrift: »Anno 1.7.1.4. Olluf Sørensen Hovedstrup. Anne Niels Daatter« (jfr. †gravsten nr. 1). Mangedelt skaft³⁴ med ringe og stort, profileret midtled. Flad, tallerkenformet lyseskål og lille lysetorn af messing.

†*Alterstager*, af malm, omtalt som gamle 1714.²⁴ En trearmet **lysestage*, nyrokoko, af guldbronzeret zink, er i Den gamle By (inv. nr. 1466:52).

Alterskranke, 1958, tresidet, tegnet af arkitekt H. P. Nielsen. †*Alterskranker*. 1862¹⁷ var skranken lige, men blev samme år erstattet af en ny (jfr. fig. 13), med drejede træbalustre, opstillet i bølget form med udtungning foran alteret. Nu på våbenhusloftet.

Døbefont (jfr. fig. 12), romansk, af granit, kummen af grovkornet, rødlig granit, den monolite fod med skaft, omhugget og afbanet i 1800'ernes slutning, af lidt lysere granit med blå indslag og overfladen her en del afskallet.

Fonten er 88 cm høj, kummen 76 cm i tv. med en 29 cm dyb udhuling med skrå sider og i

midten et ca. 1 cm dybt hul (uden fortsat afløb). Mundingsranden er markeret ved en kraftig tovstav, og 2x2 indhuggede linier herunder afgrænser en art glat frise. Skaft-vulsten er hugget i ét med den runde fod, der har skrå sider og skråfas op mod vulsten. På fasens overside er indhugget et lille, græsk kors. Fonten, der er af samme grove type som Søften (s. 1699) og Lading (s. 1855), blev 1877²⁶ »repareret« og 1882-84¹⁷ afrenset for maling. Under gjordbuen i nord, mellem langhuskorets to fag.

Dåbsfad (fig. 21), af messing, skænket 1686, 45,5 cm i tv.m. og 4,5 cm dybt; glat, med en 3 cm bred rand, hvorpå er graveret en versalindskrift, der afsluttes af tulipanstilke: »Dette messing-fad forordnit at være i Ormslev kierke et døbe fad er forærit af P.M.S. (Peder Mikkelsen)³⁵ og A.N.d. i Aaboe. g. (c: Åbogård) 1686.« I fontekummen er fadet støttet af en ny messingkrave.

†*Dåbsfad*, af tin, nævnt i inventariet 1714²⁴ sammen med det ovennævnte fad.

Dåbskande, 1863,¹⁷ af tin, svarende til bl.a. Spørrings (s. 1682, fig. 14) og Lyngås (s. 1778), udført af Niels Fr. (Ebbesen) Sørensen, Odense.³⁶ Den er 27,5 cm høj incl. den profilerede lågknop og har urneformet korpus med flad bøjlehank. På lågets yderkant er indprikket: »Ormslev Kirke 1863«. Under bunden kandestøberens stempel, en fransk lilje hvorover »N.F.S.«

†*Fontelåg* (fig. 13), af træ, mangesidet, pyramidalsk, afsluttet med drejet knop.

Prædikestol med lydhimmel (fig. 12-13), o. 1640, af eg, sandsynligvis fra samme værksted som bl.a. Tulstrup og Blegind (Hjlemslev hrd.).

Stolen har fire fag med fladsnitssmykkede arkader i storfelterne og hjørnebøjede ramme-stykker prydet med fladsnitsranker over et slags postamentfelt med skællagte skiver. Her foran står glatte søjler, hvis ringformede kapitæler rager ud foran den gennemløbende, glatte frise, uden fremspring. Kronlisten har profileret tandsnit, æggstav og små tandsnit, arkitraven spinkel perlestav. Også den kvartrunde postamentbjælke er dekoreret med fladsnits-

Fig. 22. Alterstage af messingblik, skænket 1714 (s. 2166). NE fot. 1979. - Altar candlestick made of sheet brass, donated 1714.

bladværk svarende til de ovennævnte stoles. Glat, omløbende fodfrise, der har mistet hængestykkerne under felterne, men har bevaret de skårne englehoveder (fig. 33) under hjørnerne. Stolens gulv oprindeligt.

Den samtidige lydhimmel har fem ornamenterede sider, den sjette, mod væggen mangler frisen. Den kraftigt profilerede gesims har samme lister og englehoveder som stolen, men ganske smal frise. Hængestykkerne er udsavede og gennembrudte med bøjler omkring diamantbosse, roset og små hjerter. Også de høje topstykker og hjørnespir er udsavede, men er antagelig tilføjelser fra 1600'ernes slutning, muligvis opsat i forbindelse med en flytning af stol og himmel. Topstykkerne er formet som barokbøjler omkring stjerne, hvorover blomst, spirene har udsavede og gennem-

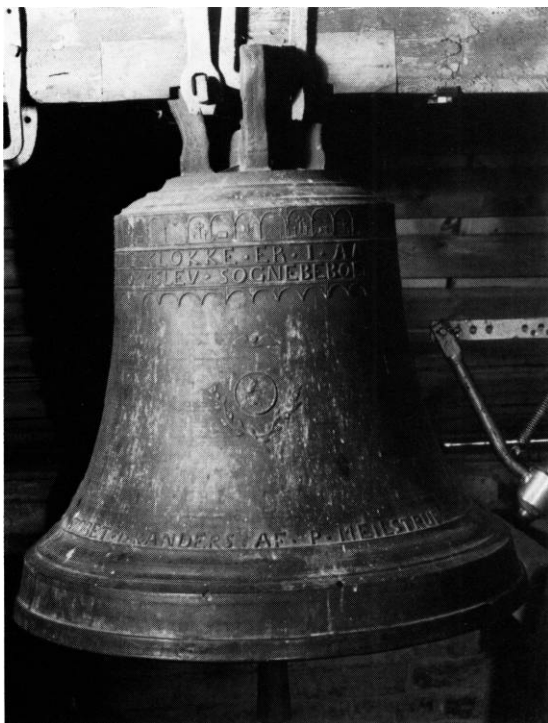

Fig. 23. Klokke, omstøbt 1822 af P. Meilstrup, Randers (s. 2169). JFF fot. 1979. - *Bell, re-cast 1822 by P. Meilstrup, Randers.*

brudte hjertefigurer. Lydhiemlens underside³⁷ er listedelt omkring skåret roset med hængedue (fig. 32).

1958 gennemgik stol og himmel en restaurering ved Georg N. Kristiansen. Stolens hængestykke-englehoveder, der ved en tidligere restaurering (1904?) var placeret i storfelterne, blev genanbragt på oprindelig sted ligesom de midlertidigt fjernede topstykker.³⁸ Under en nyere overmaling afdækkedes af ældre farver blot de gyldne kursivindskrifter, på sort bund, der rimeligvis var samtidige med altertavlens staffing 1719. På stolens frise: »Raab af Struben! Spar icke opløft Din Røst Som En Basuune ... Esais(!) 58 Cap. v. 1.« På postamentfrisen: »Jeg Formaner Eder at I Wille Stride Med mig Udi Bønnerne For Mig Til Gud ... Rom: 15 Cap. w. 30. Beder For os, Paa Det at Gud Schal oplade os ordets Dør ... Col: 4. Cap. w. 3.« Stol og himmel nystafferedes svarende til altertavlen.

Endnu 1819³⁹ omtales en *tdør* til prædikesto-

len. - 1958 fik stolen ny, enkel opgang i forbindelse med dens flytning ca. 1 m nærmere til sydvinduet. 1904¹⁷ var den blevet »flyttet op i kirken« på *tdegnestolens* tidligere plads, ved jordbuen mellem korets to fag (jfr. fig. 13).

Stolestader, 1958, udført efter tegning af arkitekt H. P. Nielsen. Blågrønmalet med lysgrå kanter. *†Stoleværk*. 1714 karakteriseredes stole-
ne som temmelig brøstfældige,²⁴ men udskiftedes først 1844¹⁸ med nye, hvoraf fire var lukkede (dvs. med døre), fem åbne, alle med rygstød; de egetræsmaledes 1867. 1904 anskaffedes nye stole svarende til Berings (Kolt sogn).¹⁷ Sidestykke og gavl var udført i eet, den sidstnævnte med græsk kors i indfældet cirkel (jfr. fig. 13). To gavle er bevaret på våbenhusloftet.

†Prætestolen stod 1862 i koret, *†degnestolen* udenfor. Samme år anskaffedes til præsten en lænestol og et bord, opstillet i sakristiet. Øverste mandsstol blev indrettet til degnen.¹⁷

**Offerbakke* (fig. 24), o. 1875, rektangulær egetræsbakke, ca. 24,5 X ca. 18,5, med en ca. 3,5 cm høj kant, hvori udskårne S-formede figurer. Har antagelig været fastgjort til en bordkant eller lignende, i nærheden af lys at dømme efter de mange stearinspor.⁴⁰ Nu egetræsmalet, tidligere gråmalet. I Den gamle By (inv. nr. 1465:52).

†Fattigbøsse med lås, anskaffet 1856.²⁶

†Herskabspulpitur for Constantinsborgs e-

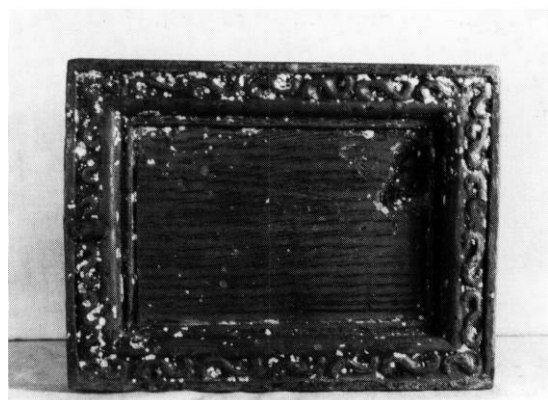

Fig. 24. **Offerbakke* fra 1800'ernes slutning. Nu i Den Gamle By (s. 2168). DGB fot. - *Offertory plate from the end of the 19th century. Den Gamle By museum.*

jer,⁴¹ tidligst omtalt 1714,²⁴ var opsat på skibets nordvæg foran den tilmurede bue til det tidligere nordkapel. Adgangen var ligesom i Viby (s. 2142) ad en trappe ude fra kirkegården under et skur, der 1844¹⁸ blev beskrevet som »forrådnethet og helt vederstyggeligt«. Nævnte år ønskede man pulpiturstolen fjernet og foreslog ejeren plads i stolene nedenfor, men først 1863 blev det »vansirende« pulpitur nedtaget; i stedet for den tidligere dør indsattes et vindue som kirkens øvrige.¹⁷

Orgel, bygget 1976 af Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl. 13 stemmer fordelt på hovedværk, brystværk og pedal. I tårnrummet. **Orgel*, bygget 1957 af Jydsk Orgelbyggeri, Århus. Fem stemmer, ét manual og anhangspedal. Stod 1957-58 opstillet på orgelbyggeriet, hvor det fungerede som præsentationsorgel og øveinstrument for musikstuderende. 1958 anskaffet til kirken; ved opstillingen forsynet med nyt orgelhus og tilhørende facade, tegnet af H. P. Nielsen. Anbragt på gulvet ved nordvæggen i skibets vestende. Nu i privateje. †*Orgel*, leveret 1912 af A. C. Zachariasen, Århus. Fire stemmer.⁴²

Salmenummertavler, 1958, til ophængningstal. En trætavle med trekantgavl, ligeledes til ophængningstal, nu på våbenhusloftet, er måske en af de tre tavler, der anskaffedes 1884.¹⁷

Væglampetter fra 1958.

Klokke (fig. 23), omstøbt 1822 af P. Meilstrup. Randers; 74 cm i tvm. Foroven på halsen et fireleddet ornamentbånd bestående af en toliniet indskrift imellem en øvre arkaderække og en nedre buetungefrise, begge på lodret rillet baggrund. Indskriften, med reliefversaler, lyder: »Denne klokke er i aaret 1822 omstøbt + + + paa Ormslev sognebeboeres bekostning som kirkens eier.« Lige over slagkantens profilinier står: »Støbet i Randers af P. Meilstrup.« Den øvre arkadebort er dannet af et flere gange gentaget figurfelt⁴³ (fig. 25), der hver under fire arkader rummer naive, religiøse scener: 1) Den korsfæstede Kristus mellem to lavere kors, på lav Golgathahøj. 2) Den tomme grav mellem to siddende soldater; skyer foroven. 3) Den opstandne Kristus med hjulkors(?) og sejrsfane,

Fig. 25. Figurfelt fra klokkes ornamentbånd, 1822 (jfr. fig. 23) (s. 2169). JFF fot. 1979. - *Figured panel from the bell's decorated frieze, 1822.*

Fig. 26. Christian VII.s salvingsmedaille, 1786, på klokke fra 1822 (jfr. fig. 23) (s. 2169). JFF fot. 1979. - *Medallion commemorating the anointing of Christian VII 1786 on bell from 1822.*

stående på en liggende benrad. 4) Kristi himmelfart, forinden otte stående figurer. På klokkelegemet findes aftryk af forskellige medailler: Christian VII.s salvingsmedaille 1767,⁴⁴ indfattet af laurbærgrene og under englehoved (fig. 26), samme medailles bagside med den knælende konge, samt en utydelig person. Lige over slagkanten er desuden tre ens aftryk af Stutteridirektionens andenpræmie-medaille 1786⁴⁵ af en hest, vendt mod venstre. Ophængt i sin oprindelige egetræsslyngbom.

†*Klokker*. 1-2) Ved klokkeskatten 1528⁴⁶ afleveredes to klokker, den ene vejede 1 skippund og 6 lispund, den anden, der var »broden«, blev slået i en tønde sammen med nogle stykker af en klokke fra Kolt kirke; tilsammen

Fig. 27. To *figurer fra *†epitaf* over Marie Mortensdatter Westergaard, †1750. Nu i Den gamle By (s. 2170). DGB fot. - *Two figures from sepulchral tablet to Marie Mortensdatter Westergaard, d. 1750.*

vejede det 4 skippund og 6 lispund. »Jernfanget« (ophænget) fulgte med.

3) »Støbt 1640 af Jørgen Hansen klokkestøber i Aars, da Erik Grubbe var lænsmand i Aarhuus. «¹⁶ Endnu 1647⁴⁷ var kirken i gæld for den klokke, »som blev støbt, før fjenden kom i landet.«

4) 1763 var klokken, måske den ovennævnte, revnet og ønskedes omstøbt;²⁸ 1822 var den »itu«.³⁹

Klokkestol, nyere, af eg, med genanvendelse af enkelte skråstivere; på én indridset initialerne »NS«.

GRAVMINDER

(†)*Epitaf*, o. 1750, over Marie Mortensdatter Westergaard, †1750, sognepræst Hans Christian Nissens anden hustru (jfr. gravflise nr. 2).

Fra epitafiet er i Købstadmuseet Den gamle By bevaret to egetræsfigurer, siddende *englebørn (fig. 27), ca. 60 cm høje. De har hver mistet en arm, de fleste tæer samt hovedparten af deres vinger, hvoraf rester ses bag på ryggen. De er iført et let draperi fæstnet med et bånd skråt over bryst og skulder. Rester af

stafferingen, på kridtgrund, viser, at figurerne har været gråblå med gyldne gevandter; bagpås ses afsmitning af sort maling, antagelig fra den profiliste, hvorpå de har siddet.

At dømme efter de bevarede figurer har epitafiet været et billedskærerarbejde »i rokoko-stil«⁴⁸ af samme type som nogle epitafier i Århus domkirke (s. 732ff., nr. 32-41, jfr. fig. 476-79), hvor englebørnene har været placeret yderst på krongesimsen eller postamentbjælken; muligvis er de udført i samme værksted som *epitaf nr. 3 fra Storrting (s. 2080).

Indskriften, der blev afskrevet o. 1914,⁴⁹ var over madame Marie Morten[sdatter Westergaard], f. på [Vil]helmsborg som forældrenes eneste barn 11. juli 1726, død i Ormslev 5. okt. 1751 (fejl for 1750), »een eeneste datters moder«, efter et kort ægteskab med [H]ans Christian N[issen] og efter en hård forløsning. I et efterfølgende vers står bl.a.: »I sit Ægteskabs Andet Aar/ I sin Alders 24 Aar/ Her maatte vi dig Sætte ned/ Og dække til med Steene ...«. Nederst var tilføjet: »Her under dette Muld og Hos Denne Moder hviiler en elschelig Datter Anne Magrete Hans Datter Nissen, fød udi Ormslev dend 27. Septbr. 1750, død samedsteds den 13. Julii 1752« (jfr. gravflise nr. 3).

1887,⁴⁸ ligesom formentlig oprindeligt, hang epitafiet i tårnrummet, o. 1914 lå det itubrukt på våbenhusloftet, hvorfra de to ovennævnte figurer er overført til Den gamle By (inv. nr. 95 A-B:41).

†*Epitaf*, o. 1602, over Kirsten Lauridsdatter og hendes lille datter. En trætavle, der o. 1914⁴⁹ stod bag alteret, havde følgende indskrift: »Anno 1602 den 13. februari døde Erlig Qvinde Kiersten Laurizdatter som her huosz liger begraffuit huilcke(!) som Leffuit Erlige Vdi Ecteskab Medt hindisz husbond: Michel Rasmusz-søn y 46 Aar oc afflidt di till hobe XI børnn aff huilcke liger her huosz Begraffuit erlig pige Edel Mickelsdatter som døde •. Gud giffue dem medt alle det euige Liff. Amen.«

Gravsten. 1) (Fig. 28), o. 1635. Simen (Simon) Mogensen, f. i Stadtzgaard (nu Constantinsborg) 19. jan. 1635, død samme år 23. sept., 36 uger og én dag gl. Mørkrød kalksten, ca.

114x55 cm, hvis kanter er forhugget og cementlappet. Indskrift med fordybede versaler over et symmetrisk skjold hvori de sammen-skrevne initialer »SMD«. I sakristiets gulv.

2) (Fig. 30), o. 1680. Næsten nedslidt indskrift over en »forpagter paa ?... [født] vdi Aaboegaard«, †<16. okt.> 16<96>, <66> år gl., og hustru ?, død •; de levede i ægteskab <25>år. Endvidere nævnes hendes salige forældre »S. Peders...vdi 36 aar«, af hvilke i hvert fald den ene synes død i »høj al[der]«.

Lys, rødgrå kalksten, nu 208 cm høj (den nedre, ca. 10 cm brede ramme skjult i gulvet), ca. 124 cm bred og 12-13 tyk. Indskriftens reliefversaler næsten nedslidt bortset fra de groft huggede tilføjelser. - Inden for en ramme med bølgeranke i forsænket relief har stenen foroven en reliefudsmykning af Kristi opstandelse under en profileret trekløverbue, der bærer den tilhørende indskrift, med fordybede versaler: »Jeg er opstandelsen ... Ioh. XI.« Cirkler med de siddende evangelister og deres tegn ses dels i stenens øvre buesvikler, dels i relieffeltets nedre del, over skriftfeltets knækkede rammeliste. Den velsignende Kristus med sejrspanen, udført efter samme forlæg som en sten i Hasle (s. 1514, nr. 4), træder frem på gravstenen, der er flankeret af henholdsvis en hjelm og et skjold, tilhørende de to soldater, der sidder på de nedre evangelistcirkler, den ene sovende med hånd under kind, den anden skræmt løftende sit sværd. Baggrunden trambuleret. I våbenhuset, mod østvæggen.

†Gravsten. 1) Rimeligvis før 1720. »Oluf Søfrensen Hofvedstrop,⁵⁰ forrige sogendegn til Ormsløf og Kolt sogner, †17•«, og hustru Anne Nielsdatter, f. i Staftrop (Stautrup), †17• (jfr. alterstager). Stenen er antagelig udført, før Oluf Sørensen ægtede sin anden hustru 1720; han døde 28. sept. 1731, 87 år gl., hustruen 21. juli 1712, 82 år gl. 1887 lå gravstenen i langhusets gulv, o. 1914 ituslået uden for våbenhuset.⁴⁹

2) O. 1767, over Magrethe Marie Kragballe, gift med sognepræsten i Ormslev J. N. F. Muller. På gravstenen, der o. 1914⁴⁹ lå som trappesten i Ormslev by, kunne af indskriften læses:

Fig. 28. Gravsten nr. 1, over Simon Mogensen, †1635 (s. 2170). NE fot. 1979. - Tombstone no. 1, c. 1635.

Fig. 29. Gravflise nr. 1, over drengen Johan Petersen, †1710, fem år gammel (s. 2172). - Memorial floor slab no. 1, for the boy Johan Petersen, d. 1710.

Fig. 30. Gravsten nr. 2, over en anonym forpagter, †1696(?), og hans hustru (s. 2171). NE fot. 1979. - *Tombstone no.2, for an anonymous tenant farmer, d. 1696(?) and his wife.*

»... Kragb(alle), ... fød i Odder 1744. Død i Ormslev 1767.«

Gravfliser. 1) (Fig. 29), o. 1710. »Iahan Petron søn hans aldr var 5 aar og 10 ugr 1710.« Grå kalksten, 55X57 cm, indskrift med fordybede versaler under Jesumonogrammet IHS og lille kors. Fra flisens hjørner skyder forskellige, indristede blomster. I sakristiets gulv, tidligere i tårnrummet.

2-4) Over sognepræsten Hans Christian Terkilsen Nissen, hans hustru og datter; fliserne udført i samme værksted og oprindelig anbragt i gulvet i tårnrummet under familiens †epitaf⁴⁸ (se ovenfor). Nu på våbenhusloftet.

2) O. 1750. »Den 4de October 1750 Døde Sal. Mad. Maria Mortens Datter Westergaard i Hindes Alders 25 Aar 6 Maaneder 2de Uger 5 Dage.« Grå kalksten, 48x48 cm; indskriften med fordybet kursiv, navnet med store skøn-skriftbogstaver.

3) O. 1752. »Den 17de Julii 1752 blev Sal. Anne Maggrette Hansdatter Nissen Bearavet (begravet) i Hindes Alders 1 Aar og 9 Maaneder.« Grå-rødlig kalksten, 48x48 cm, indskrift som nr. 2.

4) O. 1763. »Den 23de Februarii 1763 Døde Sal. Hr. Hans Christian Nissen I Hans Alders 48 Aar, 4 Maaneder 2de Uger 6 Dage. Præst 20^{ve} Aar.« Rødlig kalksten, 48x48 cm, indskrift som nr. 2 og 3.

Et muret †gravkammer, fra 1700'rne(?), blev 1958 fundet i korets nordvestre hjørne. Det var muret af munkesten i vest, de tre øvrige sider af Flensborgsten og var overdækket af to egebjælker. 1813³⁹ og atter 1843¹⁸ ønskede man en begravelse i koret opfyldt, da brædderne gav efter under de gående.

Kirkegårdsmonument (fig. 31), o. 1861. Ungkarl Søren Sørensen, f. i Ormslev 22. marts 1832, død samme sted 22. febr. 1861, næsten 29 år gl. Granitstele, ca. 210 cm høj, kronet af jernkors på hvælvet og profileret topsten. Sokkel og stele har på bredsidernes kanter småblade, stelens hugget i forsænkede kantfelter, soklens i relief ligesom de blomster, der ses på hver af fladerne. Indskriften, der afsluttes af trøstende ord, står med fordybede versaler på begge stelesider, forneden henholdsvis en bladkrans og et stort, latinsk kors. Sydvest for våbenhuset.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. *Præstearkiv*: Ormslev-Kolt div. dok. 1761-1923 (C 369-29). - *Ved embedet*: Regnskabsbog for Ormslev kirke 1835-1916. - Synsprotokol 1862-1925. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2.afd.: Håndskrift: F.Uldall: Om de danske landsbykirker, IV, 1887, s. 359-64. - Indberetninger ved Povl Jensen 1938 (altertavle, prædikestol), Harald Borre og Egmont Lind 1958 (kalkmalerier), Georg N. Kristiansen 1956 og 1959 (istandsættelse af altertavle, alterbordspanel og prædikestol), Vibeke Michelsen og Jens-Jørgen Frimand 1979 (inventar og gravminder). - Fyldige udskrifter af de gennemgæede arkivalier findes i NM 2.afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier,

inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1983.

Tegninger og opmålinger. NM 2.afd.: Plan og snit af kirken ved Kristian Agger, Ernst Kallesøe og O. Østergård for Arkitektskolen i Århus 1970-71.

Litteratur: Chr. Heilskov: Gravskrifter..., i Jy-Saml. 4. rk. II, 189-193. - Poul Rasmussen: Bidrag til Ormslev Kirkes Historie i Middelalderen, i ØJy-Hjemst. X, 1945, s. 28-32. - Samme: Nedrivningen af Ormslev Kirkes Tværskib, i ØJyHjemst. XIII, 1948, s. 84. - MeddÅSt. 1974, s. 60 og samme 1977, s.44.

¹ SRD VI, 510f.

² Århus Domkapitels Jordebøger II, 13 og 100. Terkel Abildgaards dødsår angives her fejlagtig som 1567.

³ Ning herredsbog 1661 (LA Vib. Århus bispearkiv (C 3.1090)): kirken er kongens, ærkedegnen er patron (dvs. har visitatsretten); sml. også brev til lensmand og biskop 18. febr. 1634.

⁴ Herredsbogen.

⁵ Syn efter Mogens Friis' død 1675. Godsarkivet på Frijsenborg, nr. 266.

⁶ Grevskabets jordebøger 1698ff. i LA Vib. Frijsenborg godsarkiv (G 341.120ff).

⁷ Skøde af 27.juni 1803. LA Vib. Frijsenborg-Faurskov birks arkiv, skøde- og panteprotokol 1771-1824 (B 62.Sp7) fol. 87.

⁸ LA Vib. Marselisborg birks arkiv, skøde- og panteprotokol 1778-1807 (B 56E.Spl) fol. 458.

⁹ Sml. Århus Domkapitels Jordebog I, 109ff.

¹⁰ Kronens Skøder II, 247.

¹¹ Nemlig: Kolt, Holme, Tranbjerg, Tiset, Beder, Astrup og Tulstrup.

¹² H. Fr. Rørdam: Danske Kirkelove I, 1883, s. 453.

¹³ KancBrevb. 28. okt. 1559 og 2. maj 1560.

¹⁴ Jfr. Poul Rasmussen i ØJyHjemst. XIII, 1948, s. 84.

¹⁵ Opbevares i Den kgl. møntsamling (F. P. 2588).

¹⁶ DaAtl. IV, 1768, s. 110.

¹⁷ Synsprotokol 1862-1925.

¹⁸ LA Vib. Hads-Ning hrd.r.s provsti. Synsprotokoller 1842-1908 (C 31.1-4).

¹⁹ Jfr. Poul Rasmussen i ØJyHjemst. X, 1945, s. 28-32.

²⁰ Jfr. note 5 og 14.

²¹ KancBrevb.

²² LA Vib. Århus bispearkiv. Korr. Ning hrd. 1634-1846 (C 3.639).

²³ LA Vib. Århus bispearkiv. Århus' kirker 1830-32 (C 3.493).

²⁴ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3.1166-77).

²⁵ Rasmus murmand, kirkeværgen og dennes folk nedtog i efteråret 1626 »overet og rejsning af korskirken med sten, blylægter, fjæl, som blyet lå på,

Fig. 31. Kirkegårdsmonument over ungkarl Søren Sørensen, †1861 (s. 2172). NE fot. 1979. - *Churchyard monument for a bachelor, Søren Sørensen, d. 1861.*

sparrer (spær) og andet tømmer«. Værgen og præsten, Oluf Mortensen, delte brædder og tømmer imellem sig, mens blyet blev lagt ind i kirken. Jfr. note 14.

²⁶ Rgsk. 1835-1916.

²⁷ Korresp. i NM2.

²⁸ Skifte 1763. Godsarkivet på Frijsenborg, nr. 143.

²⁹ Jfr. bl.a. Spørring (s. 1677f.) og Søften (s. 1697).

³⁰ LA Vib. Provstearkiver. Synsprotokol for kirker m.m. (C 30. B-3).

³¹ Ifølge rgsk. (note 24) var stafferingen 1714 meget affalden, 1729 var altertavlen nylig renoveret. - Malerierne er måske udført af Hermand Schuldt (født i Århus), der 1712 havde malet den beslægtede tavle fra 1590 i Hjortshøj, Randers amt.

³² Bag på tavlen malet: »Opmalet Aar 1887 af Maler P. A. Lüders Aarhus, udført af L. P. Nielsen Aarhus.«

³³ RA. DaKanc. Indkomne breve 12. marts 1650 (B 160).

³⁴ Den ene stage har kobberreparation på øvre skaffled.

³⁵ Peder Mikkelsen var far til præsterne Peder og Mikkil Aaboe, henholdsvis til Velle og Gjødvad, Viborg amt (JySaml. 4. rk. II, 190).

Fig. 32-33. Detaljer fra lydthimmel og prædikestol, o. 1640 (jfr. fig. 12-13) (s. 2167f.). NE fot. 1979. - *Details from sounding board and pulpit, c. 1640.*

³⁶ Jfr. Poul Halkjær Kristensens stempelsamling i NM3.

³⁷ Spor i malingen viser, at der har været tandsnit langs lydthimmels inderside.

³⁸ Disse havde nogen tid ligget i defekt tilstand oven på lydthimlen og måtte suppleres snedkermæssigt.

³⁹ LA Vib. Provsteark. Århus amts nrdr. provsti. Synsprotokol 1813-26 (C 291.2).

⁴⁰ 1371 ønskede synet for Folby kirke to »offerbrixer« indrettet til at sætte på de stole, der anvendtes af kirkebetjenten (s. 1844, note 15).

⁴¹ Daværende ejer var Christian Charisius, hvis lig henstod i kirken fra hans død 24. aug. 1724 til bisættelsen i Marselis' kapel 12. jan. 1725 (jfr. Århus domkirke s. 862 og s. 872).

⁴² Zachariasen: Orgelfortegn.

⁴³ Efter ni hele felter følger et »himmelfartsmotiv« og $\frac{1}{4}$ »opstandelsesmotiv«.

⁴⁴ Georg Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons ca. 1533 - ca. 1788, 1936, s.301, fig. 464. Udført af D.J. Adzer efter tegning af Wiedewelt.

⁴⁵ Samme, s. 355 og fig. 524 (af førstepræmien), udført af J. E. Bauert.

⁴⁶ RA. Rgsk. ældre end 1559. Liste over indkrævede klokker 1528-29 (108 A.).

⁴⁷ RA. DaKanc. Indlæg til reg. og tegn. 12. aug. 1647 (B. 160).

⁴⁸ Uldall.

⁴⁹ JYSaml. 4. rk. II, 190ff. - Her gengives hele indskriften. Marie Westergaard blev gift 13.juni 1749.

⁵⁰ Uldall og JYSaml. ovfr. s. 192 med note om data fra kirkebogen; jfr. oplysninger fra ligprædikenen over O.S., holdt af sognepræst Terkel Nissen, i ÅrbÅrhSt. 1930, s. 229ff.

Oluf Hovedstrop var født 11.nov. 1644, blev 1673 substitut som degn, 1676 sognedegn, 2. gang gift med Karen Jensdatter Bliirup i to år.

SUMMARY

The impressive church now has the appearance of a long Gothic building, the west part of which consists of the nave of the Romanesque church. Comprehensive extension c. 1500 gave the building the character of a cruciform church - a chancel with the two arms of a cross was erected, these latter being demolished in the 17th century. A small, contemporary sacristy is attached to the gable of this chancel. It has not been possible to determine whether this rebuilding like the considerable extensions made to the pilgrims' churches in Rye, Karup and Vorbasse (all in Jutland) was the result of income obtained from pilgrimages to a nearby well. In the late Middle Ages and presumably before the extension, mentioned above, a porch was added to the south side of the nave and in the 16th century a tower to the west. - What is preserved of the nave shows that the Romanesque church was of quite modest dimensions; it was built of travertine and hewn granite boulders. Vaulting was included before the extension of the church. The chancel, which was built on the site of the Romanesque chancel consists of two vaulted bays of Medieval brick. The facades are decorated with corner pilaster strips and a frieze with segmental arches; there are circular recesses in the corbel gable above the sacristy. All that can now be seen of the demolished arms of the

cross are the wide, walled-up arcades which connected the chapels with the church. - The tower, which is covered with a low spire, was rebuilt and reduced in height in 1734 and 1825.

The wall paintings in the vaulting from c. 1500 are of the ordinary, plain type and can be seen in the east bay of the nave and in the sacristy. - The furniture includes as usual a Romanesque baptismal font. The altarpiece from c. 1590 is presumably from the same

workshop as those in the neighbouring churches of Framlev and Kolt. Its paintings derive from 1719. The pulpit from c. 1640 has parallels in Tulstrup and Blegind. The altar furniture was changed 1665; the other altar and baptismal font accessories were donated by parishioners, the baptismal basin in 1686, the water-box (from c. 1700) in 1772, and the altar candlesticks in 1714. The bell was cast in 1822 by P. Meilstrup, Randers.

Fig.34. Landsbyplan 1:10000, målt 1794. Nye udstykninger medtaget indtil 1860. - Map of the village 1794.

